

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2005-2006

Edebiyat, Müzik ve Dans

"Bale Sahnelerinde Bir Shakespeare Başyapıtı: ROMEO VE JULIET"

Sungu Okan

Romeo ve Juliet, uzmanlarca Shakespeare'in yazarlığının ilk evresinin son eseri olarak kabul edilir. Eserin, VI. Henry'den Romeo ve Juliet'e kadar sayılan bu evrede 1594-95 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.

Romeo ve Juliet, birbirlerine ölesiye düşman iki ailenin, birbirlerini ölesiye seven çocuklarının aşk hikâyesidir ve aslında bu, sadece Shakespeare tarafından işlenen bir konu değil, Avrupa'nın pek çok yerinde, özellikle İngiltere ve İtalya'da yaygın olan bir halk söylencesidir. William Shakespeare Romeo ve Juliet'ini yazarken, özellikle Arthur Brooks'un The Tragical History of Romeo and Juliet ve William Painter'in The Palace of Pleasure adlı eserlerinden faydalanmıştır. Arthur Brooks'un eseri 1562 yılına, William Painter'in eseri de 1580 civarına aittir.

İlk kez 1597 yılında basılan eser, günümüze dek yaklaşık 500 yıl boyunca rejisörlere, tiyatro sanatçılarına, müzisyenlere, bale topluluklarına, koreograflara, film yönetmenlerine ilham kaynağı olmuş bir başyapıttır.

18. yüzyıldan itibaren, ama ağırlıklı 19. yüzyılda klasik müzik eserlerinde konu olarak karşımıza çıkar.

19. yüzyılda İtalyan besteci Vincenzo Bellini Romeo ve Juliet konusunu Shakespeare'in eserlerinden ziyade halk söylencelerinden yola çıkarak "I Capuleti e i Montecchi" adlı operasında kullanır. Bundan dokuz yıl sonra, yine 19. yüzyılda Fransız besteci Hector Berlioz, "Romeo ve Juliet" başlıklı bir senfonik eser yazar. Aynı yüzyılda, yine Fransız bir besteci Charles Gounod, Romeo ve Juliet'i 1867 yılında yazdığı beş perdelik bir operasına konu eder ve bu opera Fransız opera sanatının önemli eserlerinden biri olarak sayılır. Gounod'dan iki yıl sonra yine çok yakından bildiğimiz bir besteci, Tchaikovsky, Romeo ve Juliet başlıklı bir fantezi uvertürü yazar ve yıl 1869'dur. 20. yüzyıla geldiğinde, 1935 yılında Sergey Prokofiev'in dev bale eseri Romeo ve Juliet yazılır. 1891-1953 yılları arasında yaşamış bu Rus besteci anavatanını çok sevmesine rağmen, ömrünün büyük bir kısmını Rusya'dan ayrı geçirir. Prokofiev'in son derece ateşli, son derece romantik ve bize Shakespeare'in iniş çıkışlarının hemen hemen tüm detaylarını anlatabilen bu bale müziği, en sevilen eserlerinden biri olarak hem bale repertuarlarına hem de klasik müzik repertuarına girer. Prokofiev, Romeo ve Juliet'le ilgilenmeye başladığı zaman tecrübesiz bir besteci de değildir; yaklaşık yarım düzine bale müziği ve pek çok opera yazmış ve bale müziği konusundaki kabiliyeti kanıtlanmıştır. Müzikolog Frank Granville-Barker şöyle der: "Başından beri açıktır ki, Prokofiev bale müziği yazmakta çok başarılıdır, öyle ki onu Çaykovski, Ravel ve Stravinski gibi başarılı bale müziği bestecileri arasına, onlarla aynı lige sokacak kadar üstün bir yeteneği vardı" ve Prokofiev'in farkının, yeteneğinin bale deyince akla gelen romantizmden çok müziğini hiciv, yani taşlama ve sosyal yorumlama üzerine yönlendirebilme özelliğine sahip olması olduğunu, özellikle Romeo ve Juliet'in yazıldığı dönemde bestecinin duygularındaki, hayatındaki değişikliğin bu müziğe çok önemli bir şekilde yansıdığını belirtir.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra pek çok sanatçı gibi Prokofiev de ülkesini terk eder ve bir piyanist olarak Avrupa'ya ve Amerika'ya gider. Amerika'da turneler yapar, zamanının büyük bir kısmını Paris'te geçirir; fakat 14 yıl sonra, "Artık Rusça konuşulan bir yere gitmek istiyorum, artık gerçek kış mevsimini yaşamak istiyorum" diyerek çok büyük bir özlemle ülkesine döner ve içine kapanır. Müzikal dilini kendine göre daha doğru bir şekilde ifade ettiğine inanarak besteler yapmaya başlar. İşte Romeo ve Juliet tam da bu dönemde ortaya çıkar.

Elbette bu noktada Prokofiev'in nasıl bir Rusya'ya döndüğü de çok önemlidir. Stalin döneminde, sanatçıların eserlerine çok karışılan, sanatçıların sürekli olarak eleştirilere maruz kaldığı ve eserlerinin sansürlendiği bir Rusya'ya dönmüştür.

Bestecinin bu dönemde yazdığı eserlerden yalnızca iki tanesinin politik içerikli olmadığı kabul edilir. Bunlardan biri Romeo ve Juliet, diğeri ise 1933 yılında yazmaya başladığı ve 1938'de tamamladığı op. 58 viyolonsel konçertosudur. 1936 yılında Sovyetler Birliği'ne döndüğünde, ortam o kadar karışıktır ki, Rusya'daki en önemli besteci Dimitri Şostakoviç, Prokofiev'in dönüşünü "Pilicin çorba tenceresine dönüşü" olarak nitelendirir. Ancak bu ortama rağmen bu başyapıt (Romeo ve Juliet Balesi) ortaya çıkabilmiştir.

Romeo ve Juliet, Shakespeare'in balelere konu olan tek öyküsü değildir; Hamlet, Othello, Bir Yaz Gecesi Rüyası, Hırçın Kız da yazarın sevilen bale eserlerindedir. Shakespeare'in dili o kadar kuvvetlidir ki müzisyenler ve dansçılar Romeo ve Juliet'i konu almaktan kendilerini alıkoyamamışlardır. Tabii ki Prokofiev bu eseri yazmaya başladığında Çaykovski ve Berlioz'un eserlerine kulağı aşınadır ve kendine has bir şey yapmak istemektedir. Müzik dilinin karakteristik özellikleri olan neoklasizm ve lirik özellikleri ön plana çıkartarak eseri besteler. Sovyet otoriteler "Bu eserde uyumsuz armoniler var, genel olarak bu bağımsız tarzda bir besteleme biçimi" gibi eleştirilerde bulunurlarsa da bunlar bestenin güzelliğini engelleyecek düzeyde değildir. Prokofiev'in, Rusya'da pek çok bale tiyatrolarına bu eseri kabul ettirmesi zor olur. Bolşoy Tiyatrosu, siparişini verdiği bu eseri karmaşık bulur ve reddeder. Hemen ardından Leningrad Koreografi Okulu, "Bu eseri alır sahneleriz, ancak eserin tamamlanışından bir yıl sonra size kontrat yapamayız, dolayısıyla Rusya'da sahnede eseri göremezsiniz" der ve eser yazılışından iki yıl sonra, 1938 yılında Leningrad Koreografi Okulu ta rafından Çekoslovakya'da ilk kez sahneye konulur. Prokofiev bu iki yıl içerisinde Romeo ve Juliet eserinden 10 piyano parçası (op.75) ve ilk ikisi 1936 yılında, 3.sü 1946 yılında yazılan toplam 3 Orkestra Süiti (Op.64 no 1-2, Op.101 no.3) çıkarır. Bu süreç içerisinde bu suitler ve bu piyano parçaları baleden önce konser salonlarında seslendirilir, çok da beğenilir.

Prokofiev için önemli olan, balenin Rusya'da sergilenmesidir ki o da 11 Ocak 1940 tarihinde olur ve bu yapımda Juliet rolünü Rusya'nın ilk ve en önemli balerinlerinden Galina Ulanova'da dans eder; bu rol, Galina Ulanova için de bir dönüm noktası olur

Balenin ilk koreografi Leonid Lavrosky, 1905-1967 yılları arasında yaşamış, Rusya'nın ilk önemli koreograflarından biridir. Balenin ilk sergilenişinden sonra Prokofiev'e bazı bölümler eklemek istediğini söyler ve orijinal bale müziğine iki varyasyon eklenir. Bu bölümler, 14 numaralı Juliet'in varyasyonu ve 20 numaralı Romeo'nun varyasyonudur. Prokofiev ayrıca balenin içinde bir başka eserinden, 1 numaralı Klasik başlıklı senfonisinden üçüncü bölümü de kullanır. Bu kısa bölüm de aslında bu bale için bestelenmemiş olmakla birlikte, bestecinin sevilen eserlerinden biridir.

11 Ocak 1940 tarihinde, Leningrad'da Kirov Tiyatrosu'nda sahnelenen eser 28 Aralık 1946'da Moskova'ya taşınır; 1959'da Metropolitan Opera Evi'ne, Amerika'ya davet edilir. Başrolde yine Galina Ulanova ile Romeo rolünde Yuri Zandov dans etmektedir. Çoğu Romeo ve Juliet koreografisi gibi Leonid Lavrosky'nin koreografisi de 13 bölümden oluşur, ancak son koreografilerden biri olan Rudolf Nureyev'in koreografisi 52 bölümden oluşmaktadır; müzik aynı şekilde kullanılmıştır ama sahne sayısı daha fazladır.

Prokofiev'in bu bale için yazdığı librettonun da zor bir süreci vardır. Bestecinin eserin bu konuda bazı istekleri vardır; örneğin sonunun trajik değil de mutlu bitmesini istemiştir. Juliet'in mezardan çıkması, Romeo ile kavuşmaları ve neşeli bir ikili bir dans ile eserin sona ermesini istemesine karşın biraz otoritelerin eleştirileri sonucu ve zannediyorum biraz da Shakespeare'e karşı düşmemek için bundan vazgeçmiştir. Mutlu bir sonla bitirememesine rağmen Prokofiev, tüm kalbiyle bu eserin ne kadar başarılı ve duygu dolu olmasını ve bunun anlaşılmasını istediğini şu sözlerle dile getirir: "Tüm dinleyenlerimin kalbine ulaşabilmek umuduyla, gerçekten çok ağır bir yükün altına girdim. Eğer insanlar bu eserimde melodi ve duygu bulmazlarsa çok üzüleceğim, ama eminim ki er ya da geç mutlaka bulacaklardır."

Leonid Lavroski de eser hakkında şunu söyler: "Fikirlerin ve kavramların derinliklerinde Shakespeare'in trajedisinin kahramanlarını taşımamız gerektiğini bilmenin yoğun baskısı ile dansı ve mimikleri bir araya getirdim. Romeo ve Juliet'te sözler yok, ama her mimik, beden her hareketi eserin metnini destekliyor ve sahnede var ediyor. Mimiklerin bu temsildeki seviyesi asla düşmemeli, karakterlerin duyguları ve tutkuları, Shakespeare'in trajedisindeki oyuncuların ses yükseklikleri, balede beden hareketleriyle ifade edilmelidir. Balede mimik ve hareketler, mutlak surette dansın üstün bir şekilde sunulabileceği bir eş zamanlılıkla sunulmalıdır."

Romeo ve Juliet, koreograflar tarafından belki Kuğu Gölü ve Giselle'den bile fazla işlenmiş bir konudur. 1940 yılında Rusya'da sergilendikten sekiz yıl sonra, Haziran 1948'de Dimitri Parlic Belgrad'da yeni bir koreografi yapar. 1949 Haziran'ında Margarita Froman Zagreb'te buna bir koreografi daha ekler. 1958 yılının 26 Temmuz'unda John Cranko Venedik'te, Milano La Scala sahnesinde bir koreografi hazırlar 19 Mayıs 1955'te İngiliz koreograf Frederick Ashton koreografisi, 9 Şubat 1965'te Londra'da Kenneth McMillan'ın koreografisi sergilenir. 1966-67'de Amerikan Bale Tiyatrosu için balet ve koreograf Eric Bruhn, 1991 yılında New York City Bale için Sean Lavery de Romeo ve Juliet için koreografi yapan sanatçılardandır

Bugün çoğunlukla sözünü edeceğimiz ve eserinden bölümler izleyeceğimiz Rudolf Nureyev ise bir değil, üç koreografi yapar Romeo ve Juliet için. Nureyev, koreografilerini 1977'de Londra Festival Balesi, 1980'te Milano'daki La Scala Opera Balesi ve 1984'te Paris Opera ve Balesi için sahneye koyar Tabii Nureyev, Romeo ve Juliet balesinde özel bir kişidir; zira pek çok farklı koreografinin Romeo'su olmuştur. Sir Kenneth McMillan, 1965 yılında daha uzun, yani 13 sahneden uzun bir Romeo ve Juliet ile karşımıza çıkar. Başrollerde Margot Fountain ve Rudolf Nureyev ikilisi vardır

KENNETH MC MILLAN VE RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİLERİNDEN "DANCE OF THE KNIGTS" SAHNESİNİN GÖSTERİMİ...

Mc Millan'ın koreografisindeki "Dance of The Knights"ta tek taraf, Kapuletlerin tarafı vardır, eserde aile, savaşçı karakterine büründüğü için şövalyelerin dansı biraz da heybeti, ihtişamı ve gücü ifade etmek zorundadır. Kenneth McMillan bunu küçük hareketlerle, grubun tek birlik halinde ve saray dansları esinli figürlerle süsleyerek gerçekleştirir. Nureyev'de ise çapraz geçişlerle grubun ikiye bölünmesi ve halk dansları esintili hava hâkimdir.

KENNETH MC MILLAN VE RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİLERİNDEN "JULIET'S BEDROOM PAS DE DEUX"NÜN GÖSTERİMİ...

Kenneth McMillan'ın koreografisinde dansın tamamıyla Juliet üzerine kurgulandığını söyleyebiliriz. Juliet'in kadınlığa adım atışının karakteri üzerinde bıraktığı etkileri ve güçsüzlüğünü, ailesinin onun üzerindeki baskısına karşı koymaya çalışmasını ama baskıyı kıramayışını, bu duygusal baskıyı üzerinde hissedişini ve bütün bu romantizmi Kenneth McMillan, Juliet'e yükler ve onun yaşadığı duygusal çıkmazı bale boyunca vurgular. Nureyev'in yorumuna göre Romeo, adam olmaya adım atan genç bir erkektir. Bir genç olarak kızların peşinden koşar ve bir doyumluk yaşar. Hayatında öyle bir döneme girer ki artık güzel, soğuk kadınlarla birlikte platonik aşklardan çok daha güçlü duygular yaşamak ister ve Juliet'le karşılaşır. Juliet, aradığı her şeyi ona verir; tutkulu, şehvetli ve Romeo'dan daha olgundur. Nureyev'in koreografisinde Juliet, iki aile arasındaki savaşa karşı duran bir kahraman gibi işlenmiştir. Juliet bir liderliği simgeler, aynı zamanda bazı hareketlerin senkronize yapılması, Romeo'nun bir erkek olarak her şeyi yapabileceğini ifade eder. Aynı zamanda Nureyev'in koreografisinde Juliet bir kadının narinliğini, kırılmağını, duygusal iniş çıkışlarını da ifade etmeye çalışır.

...RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİSİNDEN "THE MARKET PLACE" SAHNESİNİN GÖSTERİMİ...

Franko ZafireMi'nin 1968'de çektiği Romeo ve Juliet filmi, Toskana ve Venedik çevresinden çok esinlenilerek, çok doğal tablolardan resimler alınmış bir filmidir ve Nureyev bu filmde çok etkilendiği için dekorlarda özellikle gerçekçi olunmasını ve dekorların her birinin birer tablo gibi olmasını özellikle istemiştir. Rönesansla kavganın yaşandığı Verona ile günümüz Paris, Londra veya New York'unun ne kadar benzer olduğunu Nureyev koreografisini tasarlariken düşünmüştür

Nureyev; "Rönesans Verona'sının ve Elizabeth dönemi Londra'sının eski batıl inançlarla, yeni dünyaya karşı hissedilen açlık arasında çelişkide kaldığını, ayrıca cinsellik ve şiddetin bir arada yaşandığı bir yer olması nedeniyle günümüzle bağlantı kurulabilecek ortamlar olduğunu düşünüyorum" der ve koreografisinde de bunu sıklıkla dile getirir. Romeo'nun karşısına sürekli olarak ilk sahneden son sahneye kadar ölüm çıkar. Nureyev, Romeo'yu üzerinde garip bir şanssızlık, lanet bir bulut dolaşıyormuş gibi bir ifadeye büründürmüştür; Romeo bir dilenciye para verir, dilenci bir süre sonra ölür; Juliet ölür; en yakın dostu Mercutio ölür, kendisi ölür ve bu ölüm figürü masklarla, dekordaki ufak detaylarla ve bazen hayali elemanlarla sık sık gösterilir.

Mercutio ve Tybalt (Juliet'in kuzeni), Romeo ve Juliet balesinin iki çok önemli karakteridir. Bale nerede sahneye konursa konsun, bu rolleri başarılı baletlerin oynaması çok çok önemlidir, çünkü roller hem mimik hem de bale yöntemleri açısından çok kuvvetli bir altyapı gerektirmektedir.

...RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİSİNDEN "TYBALT AND MERCUTIO MEET" VE "THE DUEL" SAHNESİNİN GÖSTERİMİ...

Sokakta her zamanki kavgalardan biri olur ve Mercutio yaralanır. Nureyev'in koreografisinde Mercutio'nun şakacı yönü son derece ön plandadır; Mercutio, ölesiye yaralanır, ancak arkadaşları onun bu kadar ağır bir yara aldığına inanmazlar, uzunca bir süre dans etmeye devam eder ve nihayetinde öldüğünde "Oyunun bitti artık kalk" diye alkışlanır, ancak Mercutio kalkamaz, ölmüştür ve bunun üzerine bıçak, en yakın dostu ölen Romeo'nun elinde kalır.

..RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİSİNDEN "THE DEATH OF MERCUTIO" SAHNESİNİN GÖSTERİMİ...

Tybalt'ın rolü de ayrı bir profesyonellik gerektirir. Nureyev'in koreografisinin farklarından biri de Tybalt'ın ölümünden sonraki ağıt sahnesidir. Lady Capulet, bütün koreografilerde sahneye gelir ve Tybalt'ın yasını tutar, Nureyev'in koreografisinde ise ağırlık Juliet üzerinde olduğu için Juliet sahneye gelir; yasin ağırlığı Juliet üzerindedir ve adeta Giselle balesinde, Giselle'in aklını yitirdiği sahnede gibi bir gidiş geliş yaşayarak Romeo'ya isyan eder.

..RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİSİNDEN "THE DEATH OF TYBALT" SAHNESİNİN GÖSTERİMİ...

Balenin üçüncü perdesinde, ölümün artık çok farklı rol oynadığı ve insanların kendi ölümlerini kendi elleriyle çizdiği bölüm izlenir. Juliet ne yapacağını bilemez, bir şekilde ölecektir, çünkü âşık olduğu ve gizlice evlendiği Romeo, kuzenini öldürmüştür; Paris'le evlendirilmek istenir ve bu kesinlikle olmayacaktır; ya intihar edecektir veya Peder Lawrence'in ona verdiği ilacı içecektir. Bu, onun için bir umuttur. İlaç bir süre sonra etkisini kaybedecek, bir süre sonra uyanacak ve Romeo ile tekrar buluşacaktır. Juliet hangi yolu seçeceğine bir türlü karar veremez. Juliet'in düştüğü ikilemi Nureyev, başka koreografilerde olmayan kişisel bir detayla verir: Juliet'e bir rüya gördürür. Rüya Tybalt, elinde bir hançerle, Mercutio da zehirle görünür. Tybalt "İntihar et" der, Mercutio ise "Zehri iç ve Romeo ile buluş". Bu yorum, başka hiçbir Romeo ve Juliet koreografisinde olmayan bir detaydır; Nureyev'in kurgusudur.

..RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİSİNDEN "PAS DE TROIS-JULIET WITH THE GHOSTS OF TYBALT AND MERCUTIO" VE "THE POTION" SAHNELERİNİN GÖSTERİMİ...

Nureyev'in yorumu ile Juliet'in bu sahnesinden sonra ise eser, Shakespeare'in metnine sadık kalarak, trajedinin son sahnesine sıra gelmiştir. Öldüğü zannedilen Juliet'in cenazesine gelen Romeo, sevgilisinin kollarında intihar eder, onun ölümünden sonra, ilacın etkisinin geçmesi ile uyanan Juliet ile eline aldığı bıçağı bu kez kalbine saplar ve ikisinin de ölümü ile perde iner.

..RUDOLF NUREYEV'İN KOREOGRAFİSİNDEN "JULIET'S FUNERAL" VE "JULIET AWAKES-DEATH OF JULIET" SAHNELERİNİN GÖSTERİMİ...